

Forrás: <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2018/11/dancs-katinka-a-nemzeti-szimbolumok-es-a-nemzeti-identitas-ismeretjellegu-elemei-i-09-03-06/>

Dancs Katinka

A nemzeti szimbólumok és a nemzeti identitás ismeretjellegű elemei I.

A nemzeti szimbólumok az általános iskolai tanárok véleménye alapján

A hazai kutatások eddig kevés figyelmet fordítottak az általános iskolás tanulók nemzeti identitásának megismerésére, a nemzeti enklulturáció hazai mintázatának feltárására. Kutatásunkban összefoglaltuk a nemzeti szimbólumok jellemzőit, valamint azt vizsgáltuk, hogy a pedagógusok véleménye alapján mely személyeket, eseményeket, helyeket vagy alkotásokat tekinthetünk nemzeti szimbólumnak. A nemzeti szimbólumok a nemzeti identitás ismeretjellegű elemei közé tartoznak, a közösség összetartozásának kifejezőeszközei. Az interjúk során a résztvevők sorolhattak fel általuk nemzeti szimbólumnak tartott elemeket. A kérdőíves kutatás alkalmával az interjúkban leggyakrabban megjelenő, valamint a tantervek és a szakirodalom által említett lehetséges nemzeti szimbólumok értékelését végezték el a pedagógusok. A kutatásokból származó eredmények segítik olyan tesztek tervezését, melyekkel a tanulók nemzeti szimbólumokra vonatkozó tudásszintjét ismerhetjük meg.

Bevezetés

A tantervi dokumentumok általános fejlesztési célként fogalmazzák meg a hazafias nevelést és a nemzeti öntudat kialakítását. Ha a műveltségterületeket is megvizsgáljuk, akkor az Ember és társadalom céljai között kap kiemelt helyet a nemzeti identitás fejlesztése, valamint ezen keresztül a nyitottság, a tolerancia elősegítése. A célok megvalósítása alsó tagozaton a történelmi témájú, Magyarországgal, a magyar szokásokkal, kultúrával kapcsolatos olvasmányokon keresztül történik, míg felső tagozaton a történelemtanítás szerepe meghatározó. A közvetített tartalmak elősegítik az identitáskonstrukció folyamatát: megismertetik a tanulókat a nemzet kollektív emlékezetének legfontosabb elemeivel, a magyarságra jellemző szokásokkal és hagyományokkal, a tárgyi kultúra kiemelkedő alkotásaival.¹

A nemzet elképzelt közösségéhez² való tartozás megélése a nemzet által a múltban és a jelenben birtokolt földrajzi terület, a közös múlt és kultúra megismerésén keresztül fejlődik, azaz a nemzeti identitás kialakulását és fejlődését a szocializáció eredményének tekinthetjük. Elsődleges színtere a család, ahol a gyerekek először ismerkednek meg a nemzeti kultúra elemeivel (pl. anyanyelv), ugyanakkor az intézményes tényezők közül az iskola szerepe sem elhanyagolható.³ Az iskolai tantárgyak mindegyike hozzájárul a nemzeti kultúra közvetítéséhez, azonban vannak olyanok, amelyek kifejezetten céljuknak tekintik az azonosságtudat fejlesztését. A történelem tantárgy egyértelműen ide sorolható, több más mellett egyik direkt fejlesztési feladata az identitáskonstrukció segítése.⁴ Emellett az

Dancs Katinka: A nemzeti szimbólumok és a nemzeti identitás ismeretjellegű elemei I.

A nemzeti szimbólumok az általános iskolai tanárok véleménye alapján

irodalomtanítás, a földrajzoktatás, a rajz és az ének-zene is olyan területnek tekinthető, amely a közvetített tudástartalmakon keresztül hozzájárul az identitás fejlődéséhez.

A nemzeti identitás konstrukciójával, jellemzőivel foglalkozó neveléstudományi kutatások célja elsősorban a tantervi célkitűzések megvalósulásának értékelése lehet. Fontos kérdés lehet annak tisztázása, hogy

- (1) milyen jellemzői vannak az általános iskolások nemzeti azonosságtudatának;
- (2) milyen hatásokat gyakorol az iskola az identitáskonstrukcióra;
- (3) az identitástudat fejlődése elősegíti-e a tanulók más kultúrákkal kapcsolatos nyitottságát.

A hazai szakirodalom eddig elsősorban a serdülők vizsgálatára összpontosított⁵, arról kevés információnk van, hogy az iskola kezdő szakaszában milyen jellemzői vannak a tanulók nemzeti azonosságtudatának, milyen folyamatok játszódnak le. Az általános iskolások körében folytatott kutatások előfeltétele a nemzeti azonosságtudat egy olyan értelmezése, melynek segítségével értelmezni tudjuk a vizsgálni kívánt jelenséget az említett korosztály esetében. Továbbá szükséges a nemzeti identitás elemeinek meghatározása, az iskolai munkához kapcsolódók körülhatárolása. A következőkben ennek megfelelően bemutatjuk, hogy milyen elemek sorolhatók a nemzeti identitás tudáskészletéhez, és mely elemek iskolai vizsgálata indokolt. Ezen túlmenően bemutatjuk tanárok körében végzett kutatásaink eredményeit, amely a tanárok nemzeti szimbólumokkal kapcsolatos véleményének feltérképezésére koncentrált.

A nemzeti identitás értelmezése, elemei

A nemzeti identitás összetett pszichológiai jelenség, amely a személy én-rendszerének (selfjének) társadalmi eredetű alrendszeréhez tartozik. Pataki Ferenc az én-rendszerrel kapcsolatban a következő megállapításokat teszi: sokfunkciós rendszer, amely a személy önmagáról való tudását tömöríti, ezáltal segít a személyállandóság megteremtésében, az önértékelés viszonyítási alapjául szolgál. Az én-rendszert reprezentációk sokasága alkotja, amelyek a pszichikus rendszerben képeződnek le. A fejlődés során a reprezentációk, elemek kiépülnek, gyarapodnak és megerősödnek. Az én-rendszer két fő komponensre osztható: a személyes énré és a társadalmi énré, a nemzeti identitás a társadalmi ént alkotó kategóriák egyike, amellyel minden személy rendelkezik.⁶ A két rendszer részben eltérő forrásokból táplálkozik: a személyes én esetében az élettörténetből származó tapasztalatoknak van szerepe,⁷ míg a társadalmi én forrásaként az egyes csoportokból szerzett információk szolgálnak. Ezek az információk a csoportnarratívákon keresztül jutnak el az egyénhez,⁸ aki azok tartalmát feldolgozza, értelmezi, én-rendszerébe beépíti. A nemzeti identitás a társadalmi identitáskategóriák egyike, a társadalmi én eleme, ezért az én-rendszer esetében megfogalmazott állításokat a nemzeti azonosságtudat esetében is érvényesnek tekinthetjük.

A tanulók esetében a nemzeti identitást alkotó reprezentációkat a nemzetközi szakirodalom az alapján igyekszik meghatározni, hogy milyen jelenségeket vizsgálnak az identitáskategóriával kapcsolatban.⁹ A reprezentációk három körét különböztetik meg: kognitív, affektív és viselkedéses elemeket. Ez utóbbiakkal meglehetősen keveset foglalkoznak a kutatások, ezért a továbbiakban az első kettőre fókuszálunk. A kognitív, ismeret jellegű elemek közé tartozik a nemzeti csoport ismerete, azaz tisztában van az adott nemzeti közösség létével. A kognitív reprezentációk következő, fontos eleme az önkategorizáció, hogy valaki az adott nemzet tagjaként határozza meg magát. Ide sorolják a

Dancs Katinka: A nemzeti szimbólumok és a nemzeti identitás ismeretjellegű elemei I.

A nemzeti szimbólumok az általános iskolai tanárok véleménye alapján

szülőfölddel kapcsolatos földrajzi ismereteket, valamint a nemzeti szimbólumokkal kapcsolatos ismereteit, továbbá különböző vélekedéseket (tévképzetek a nemzet történelmével kapcsolatban, a nemzetre jellemző tulajdonságok stb.). Az affektív elemek között az identitás fontossága kap helyet, hogy a személy milyen jelentőséget tulajdonít az identitáskategóriának. Végezetül különböző kötődések (pl. szülőföldhöz való kötődés) és a nemzeti csoporttal, kultúrával kapcsolatos attitűdök (nemzeti büszkeség, viszonyulás a nemzeti nyelvhez stb.) kapnak itt helyet (1. ábra).

Kognitív összetevők:	Affektív összetevők:
<ul style="list-style-type: none"> - A nemzeti csoport létének ismerete; - Önkategorizáció; - Nemzeti szimbólumok ismerete; - Földrajzi ismeretek; - Vélekedések.	<ul style="list-style-type: none"> - A nemzeti identitás fontossága; - Kötődések (pl. szülőföldhöz, nemzeti kultúrához); - Nemzeti attitűdök (pl. nemzeti büszkeség)

1. ábra: A nemzeti identitás általános iskolások esetében gyakran vizsgált kognitív és affektív elemei

A nemzeti szimbólumok fogalma, eredete és jellemzői

A szimbólumkutatás irányzatai a szimbólumok természetével kapcsolatban a következő jellemzőket emelik ki: a társadalmi tájékozódás, a közösségi határok kijelölésének eszközei, jelentésüket a közösség határozza meg, végezetül a hatalomgyakorlás eszközei, a központi politikai akarat is formálja jelentésüket. Az ember alapvetően szimbólumteremtő és szimbólumhasználó lény, így a szimbólumok egyéni és közösségi alkalmazása alapvető emberi szükséglet. A közös kultúra szövetéből kiemelt eseményeket, helyszíneket vagy éppen személyeket a közösségek eredeti jelentésük mellett további, érzelmekkel is átitott tartalommal ruházzák fel, ami által az összetartozás érzésének megteremtőjévé és fenntartóivá válnak.¹⁰ Csepeli György ősi kommunikációs eszközöknek tekinti a szimbólumokat, amelyek a tagok számára a csoporttal kapcsolatos érzelmi információkat közvetítenek. A szimbólumok funkcióit a következőképpen látja: kifejezik a csoport közös identitását, a szimbólumokban sűrűsödik egy-egy csoport esszenciája, ezért erős érzelmeket keltenek a szimbólumok használóiban.¹¹

A nemzeti szimbólumok pszichológiai és kulturális határjelzőként funkcionálnak, egyszerre fejezik ki az összetartozást, valamint a másoktól való elkülönülést. A nemzetek esetében a közös kultúra, amelyből ezek az útjelzők kiemelkednek, magában foglalja a történelem elemeit, a múlt során kialakult hagyományokat, a tárgyi kultúra elemeit. Nemzeti szimbólumként funkcionálhatnak történelmi személyek, helyszínek, események, földrajzi területek, épületek, tárgyak, eszközök, ugyanakkor szokások vagy éppen viselkedési formák is, melyeknek a nemzet tagjai kitüntetett figyelmet szentelnek, éppen ezért egy nemzethez köthetők, vele azonosíthatók.¹² Edensor hangsúlyozza, hogy a szimbólumok nemcsak a közös múltból származhatnak, hanem a jelenből, így válhatnak például kulturális rendezvények, vagy éppen sportágak, sportolók is nemzeti szimbólumokká.¹³

A történettudományi kutatásokban a nemzeti szimbólum és az emlékezhely kifejezést is használják. Az emlékezés hivatalos formája maga a történettudomány által feltérképezett

Dancs Katinka: A nemzeti szimbólumok és a nemzeti identitás ismeretjellegű elemei I.
A nemzeti szimbólumok az általános iskolai tanárok véleménye alapján

múlt, ugyanakkor az emlékezésnek más lehetőségei vannak. Az egyes generációk saját tapasztalatai, valamint a szájhagyomány útján gyűjtött ismeretei a kollektív emlékezetben képeződnek le.¹⁴ Ennek az emlékezettípusnak a csomópontjait nevezi Pierre Nora emlékezhelynek (*lieux de mémoire*), melyek nem szó szerint vett helyszínek, hanem olyan események, személyek, tárgyak vagy éppen tényleges helyszínek, amelyek a nemzet számára szimbolikus jelentéssel bírnak.¹⁵

Az emlékezhelyek a kollektív emlékezet részét képezik, de nyitottak a közösség tagjainak egyéni interpretációira is. Minden nemzetnek megvannak a maga emlékezhelyei, amelyekhez érzelmek (pl. bánat, öröm, szégyen) kapcsolódnak. Funkciójukat tekintve az emlékezhelyek a nemzet szimbolikus határainak kijelölésében töltenek be szerepet, valamint az identitásképzés eszközei, az összetartozás kifejezői, a múlt megőrzésének lehetséges eszközei. A hozzájuk kapcsolódó pozitív érzelmek az azonosságtudat erősségét növelik, míg a negatív érzelmek a trauma-feldolgozásban fontosak. A szimbólumokhoz hasonló vonásuknak tekinthetjük, hogy szimbolikus tartalommal telített jelentéssel bírnak, ugyanakkor ez a jelentés dinamikusan változik a körülmények, vagy egyéni interpretációk eredményeként.¹⁶

A nemzeti szimbólumokra és emlékezhelyekre vonatkozó szakirodalom összegzése arra enged következtetni, hogy a két fogalom sok hasonló funkcióval és jellemzővel rendelkezik. Mindkettőre igaz, hogy

(1) funkciójuk az identitásképzés és a közösség összetartozásának közvetítése, erősítése. A nemzet elképzelt közösségének útjelzői, amelyek kijelölik a „mi” és az „ők” határvonalat, a közösség határait, kifejezik a közös múltat és jelent. A szimbólumok és az emlékezhelyek esetében is tág kategóriáról van szó;

(2) széles spektrumon mozoghatnak az ide sorolható entitások (pl. személyek, tárgyak, események, szokások, területek, épületek, eszközök). Ráadásul a lehetséges szimbólumok köre időben sincsen behatárolva, több évszázada bekövetkezett történelmi események és néhány hónapja aranyérmet szerzett sportolók is emlékezhellyé is válhatnak. Mindkettőre jellemző, hogy

(3) szimbolikus jelentéstartalommal bírnak, azaz az esemény, terület vagy éppen tárgy eredeti tartalma mellett további, közösségi jelentéssel bírnak, ugyanakkor nyitottak az egyéni interpretációra is;

(4) érzelmi információkat közvetítenek, melyek a legtöbb esetben pozitív irányúak (pl. öröm, büszkeség), de negatív tartalmak is előfordulnak (pl. bánat, szégyen).

A különbség a két fogalom között abban ragadható meg, hogy míg a szimbólumok elsődleges célja az összetartozás, a közös identitás kifejezése, addig az emlékezhelyek fő célja a felejtés megakadályozása, az emlékezés részben intézményesített formájának megteremtése. Így például mindazon valós (pl. levéltárak) és szimbolikus terek (pl. egyperces néma csend), melyek funkciója az emlékezés, emlékezhelynek tekinthető.¹⁷ A nemzeti szimbólumok ezzel szemben személyek, tárgyak, helyszínek és események egy jól körülhatárolható csoportjára korlátozódnak, melyek elsődleges funkciója a közös identitás kifejezése.

A továbbiakban a nemzeti szimbólum kifejezést fogjuk használni, mivel jobban kifejezi a jelölt entitások kapcsolatát a nemzeti identitással. Ezzel jelöljük azokat a tárgyakat, épületeket, személyeket, alkotásokat, eseményeket, területeket is, melyeket a nemzet tagjai kitüntetett figyelemmel öveznek, szimbolikus közösségi jelenéssel bírnak, ugyanakkor nyitottak az egyéni értelmezésre. Használatával a személy kifejezi, hogy melyik nemzet

Dancs Katinka: A nemzeti szimbólumok és a nemzeti identitás ismeretjellelő elemi I.
A nemzeti szimbólumok az általános iskolai tanárok véleménye alapján

tagjaként definiálja magát, mely nemzettel azonosul, e szimbólumok használata ugyanakkor a használó számára érzelmi töltetet is közvetít.

Az emlékezhelyek közötti kapcsolatok vizsgálatával sikeresen azonosították azok három nagy csomópontját: az államalapítástól Mátyás uralkodásáig tartó időszak, az 1848–49-es forradalom és szabadságharc és a 20. század.¹⁸ Anthony D. Smith a hagyományos nemzeti szimbólumok (pl. zászló, himnusz) mellett a hivatalos fizetőeszközt, a fővárost, a csaták emlékhelyeit, a nemzeti múlt ismert hőseit és hősnőit, de még az útlevelet is a lehetséges nemzeti szimbólumok közé sorolja.¹⁹ Kapitány Ágnes és Kapitány Gábor a szimbólumok sorát ennél is tovább tágítja és az adott nemzet esetében jellemzőnek tekinthető tájakat, növényeket, állatokat, nagyobb városokat, valamint a jellemző sportokat, foglalkozásokat, ételeket és italokat is ide sorolja.²⁰ Edensor a már említett tárgyak, személyek és helyszínek mellett a nemzeti közösség életében fontos szerepet játszó popkulturális események szimbolikus voltát is kiemeli, valamint hangsúlyozza, hogy a szimbólumok hivatalosak és informálisak is lehetnek.²¹

Csoportosítottuk a szakirodalomban felsorolt lehetséges szimbólumokat. A nemzet tagjainak összetartozását a közös múlt, kultúra, az azonos lakhely és a közös célok, az ezekből származó közös cselekvés teremti meg. Ebből az értelmezésből kiindulva a szimbólumokat tartalom szempontjából négy csoportba osztottuk: megkülönböztettük a földrajzi-gazdasági, a cselekvéses, a kulturális és történelmi emlékezhelyhez tartozó szimbólumokat (1. táblázat). A szimbólumok formalitásának meghatározása nehéz feladat, hiszen előfordulnak olyan szimbólumok, amelyekről egyértelműen kijelenthetjük, hogy azok hivatalosak (pl. zászló, címer), de vannak olyanok is, amelyek esetében ez egyáltalán nem egyértelmű (pl. jelképes földrajzi területek, hősök és hősnők). A szimbólumok csoportosításakor ezt a dimenziót nem ábrázoltuk, de fenntartjuk, hogy a formális-informális dimenzió képzeletbeli tengelye mentén lehetséges a szimbólumokat elhelyezni a két végpont között is.

1. táblázat: A nemzeti szimbólumok tartalom szerinti csoportosítása

Földrajzi – gazdasági dimenzió	Cselekvéses dimenzió	Kulturális dimenzió	Történelmi dimenzió
főváros; határok; pénz; útlevel; jellemző növények; jellemző állatok; jelképes folyók, tavak; jelképes földrajzi területek; jelentős városok;	nemzeti ünnepek; popkulturális rendezvények;	zászló; hymnusz; nemzeti múzeumok; jelentős helyszínek, öltözékek; járművek; ételek, italok; zene, tánc; építészeti stílusok; foglalkozások; sport; nemzeti viseletek;	nemzeti színek; történelmi események jelképei; csaták emlékhelyei; királyok; koronázási jelképek; ismert hősök és hősnők.

A dimenziók rendszerezése segít átlátni a szóba jöhető szimbólumok körét, egyúttal a szimbólumok összegyűjtésének alapját is képezi. A szimbólumok jellemzőinél már bemutattuk, hogy közösségi konszenzus szükséges ahhoz, hogy egy tárgyat, helyszínt, eseményt vagy személy szimbólumnak tekinthessünk. Bizonyos esetekben egyértelmű, hogy

Dancs Katinka: A nemzeti szimbólumok és a nemzeti identitás ismeretjellegű elemei I.

A nemzeti szimbólumok az általános iskolai tanárok véleménye alapján

egy adott entitás a szimbólumok közé tartozik (pl. főváros, nemzeti ünnepek, zászló), de a táblázatban szerepelnek olyan kategóriák is (pl. jellemző növények, jelentős városok, ismert hősök és hősnők), amelyek esetében sokféle elem tartozhat ide. Ezért az általános iskolások esetében releváns szimbólumok meghatározásához további kutatómunkára van szükség.

A nemzeti szimbólumok a pedagógusok véleménye alapján

Pedagógusokkal folytatott interjúk

A nemzeti szimbólumokkal kapcsolatos tudást a nemzeti identitás ismeretjellegű elemének tekintjük, így a társadalomtudományi kutatások egyik kérdése lehet az, hogy mely szimbólumokkal kerülnek a tanulók kapcsolatba. Kutatásainkban tanárokat kerestünk meg, annak érdekében, hogy megismerhessük ezeket a nemzeti szimbólumokat. A tanárok véleményének megismerése két lépésben valósult meg. Elsőként 2014 decemberében és 2015 januárjában félig strukturált interjúkat folytattunk Csongrád megyei pedagógusokkal. Szerettük volna megismerni a véleményüket a nemzeti szimbólumokról és a segítségükkel feltárni a lehetséges szimbólumkategóriákat és azok elemeit. Az első vizsgálat eredményeit felhasználva, valamint a kerettantervek elemzését követően újabb kutatást szerveztünk. Ennek során az ország különböző pontjain élő pedagógusokat kerestünk meg online kérdőívünkkel, amiben az összegyűjtött szimbólumok értékelésére kértük őket 2015 novemberében és decemberében.

Kutatásunkhoz első lépéseként gyakorló pedagógusokat kerestünk Csongrád megyéből és arra kértük őket, hogy vegyenek részt egy félig strukturált interjúban. A beszélgetés során a következő témák kerültek elő: kértük őket, hogy

- (1) definiálják, szerintük mit jelent a nemzeti szimbólum kifejezés;
- (2) soroljanak fel példákat az általunk gyűjtött szimbólumkategóriákra (l. *1. táblázat*);
- (3) végezetül a szimbólumközvetítésben miként látják az iskolai és az iskolán kívüli hatások szerepét.

A minta kiválasztásakor hozzáférésen alapuló mintavételt alkalmaztunk, így összesen 12 főt sikerült elérnünk. Fontos szempontnak tartottuk, hogy a mintánk minél heterogénebb legyen, amit 1 múzeumpedagógus és 2 óvodapedagógus bevonásával sikerült elérnünk. Mellettük 5 tanító (közülük hárman speciális gyógypedagógiai intézményben dolgoznak), 2 hittanár, 1 történelemtanár és 1 rajztanár segített a nemzeti szimbólumok meghatározásában. Az adatfelvétel során rögzítettük a pedagógusokkal folytatott beszélgetéseket, majd az Atlas.ti program²² segítségével elemeztük azokat. Az első és a harmadik kutatási kérdés esetében a mondatokat választottuk elemzési egységnek és folyamatosan hoztuk létre a kódkategóriákat, melyeket végül összevontunk, illetve főkategóriák alá soroltunk be. A második kutatási kérdés megválaszolásához a szavak alkották az elemzési egységet és az említett személyeket, helyszíneket, tárgyakat stb. önálló kategóriákként kezeltük.

Az elemzés első lépéseként arra kerestük a választ, hogy a nemzeti szimbólumok általunk alkotott definícióját miként tudnánk pontosítani, milyen jellemzői lehetnek a szimbólumoknak, amelyeket érdemes megfontolni. Az interjú során arra kértük a résztvevőket, hogy definiálják a nemzeti szimbólumokat. Az erre a kérdésre adott válaszok során minden válaszadó említett példákat, felsoroltak nemzeti szimbólumnak vélt tárgyakat, alkotásokat, eseményeket. A résztvevők közül kilencen arra utaltak válaszaikban, hogy az összetartozás, a magyarság kifejezőeszközei a szimbólumok. Öten említették, hogy a

Dancs Katinka: A nemzeti szimbólumok és a nemzeti identitás ismeretjellegetű elemei I.

A nemzeti szimbólumok az általános iskolai tanárok véleménye alapján

szimbólumok a nemzet történelmének, a magyarság múltjának kiemelkedő szereplői, végül a résztvevők negyede említette, hogy pozitív érzelmi töltetet hordoznak, kifejezik a hazaszeretetet.

A pedagógusok által említett meghatározásokat követően felolvastuk nekik azt a definíciót, amelyet a szakirodalom alapján mi alkottunk a nemzeti szimbólumokkal kapcsolatban. A definíciónk így hangzott: *A nemzeti szimbólumok közé személyek, helyszínek, események, földrajzi területek, épületek, tárgyak, eszközök, szokások és viselkedési formák tartoznak, melyeknek a nemzet tagjai kitüntetett figyelmet szentelnek, éppen ezért egy nemzethez köthetők, vele azonosíthatók.* A definíció felolvasását követően bemutattuk a nemzeti szimbólumok különböző kategóriáinak csoportosítására létrehozott táblázatunkat (l. 1. táblázat). Ezt követően arra kértük a résztvevőket, hogy próbáljanak meg minél több példát felsorolni az egyes kategóriákhoz kapcsolódóan. Összesen 115 különböző szimbólum került említésre, amelyeket a következő lépésben igyekeztünk besorolni a korábban már meghatározott földrajzi-gazdasági, cselekvéses, kulturális és történelmi dimenzióba. A 2. táblázatban összegyűjtöttük azokat az elemeket, amelyeket a válaszolók legalább negyede (tehát a 12 főből legalább 3 fő) említett. Összesen 24 különböző helyszín, esemény, személy vagy alkotás jelent meg a válaszokban, amelyek az általunk létrehozott dimenziókhoz tartoznak.

2. táblázat: Az interjúalanyok legalább negyede által említett szimbólumok, zárójelben az említések gyakoriságával

Földrajzi-gazdasági dimenzió	Cselekvés dimenzió	Kulturális dimenzió – anyagi kultúra	Történelmi dimenzió
Budapest, mint főváros (6); folyók tavak: Duna (4), Tisza (4), Balaton (3);	nemzeti ünnepek: március 15. (11), október 23. (6.), augusztus 20. (5);	jelentős művek: Himnusz (9), Szózat (6), Nemzeti dal (3) épületek: Nemzeti Múzeum (3), Országház (4) öltözékek; viseletek: nemzeti viselet (3);	csaták, történelmi események: mohácsi csata (4), honfoglalás (3); királyok: Szent István (5); koronázási jelképek: korona (8), jogar (3), országalma (4); nemzeti jelképek: trikolor (4), zászló (12), címer (10), kokárda (9); történelmi személyek: Kossuth Lajos (3).

Az eredmények alapján az eredetileg feltételezett négy tartalmi dimenzió közül három léte egyértelműen megerősítést nyert, mert ezekhez kapcsolódóan sok példát soroltak fel a pedagógusok. A cselekvéses dimenzióban egyedül a nemzeti ünnepek példái jelentek meg, míg a popkulturális rendezvényekre csak elvéve tudtak példákat említeni. A nemzeti ünnepek aktuális közösségi szereppel és ez által a közös cselekvésre gyakorolt hatással, valamint történelmi vonatkozással is rendelkeznek. Azonban a válaszok alapján a történelmi vonatkozás, a közös múlt kifejezése inkább hangsúlyos ezen megemlékezések kapcsán, ezért úgy döntöttünk, hogy ezeket az elemeket a történelmi dimenzió helyezzük át.

A szimbólumok természetével kapcsolatban megállapítottuk, hogy nyitottak az egyéni és közösségi interpretációra is. A felsorolt szimbólumtípusok nagy száma (összesen 115)

Dancs Katinka: A nemzeti szimbólumok és a nemzeti identitás ismeretjellegű elemei I.

A nemzeti szimbólumok az általános iskolai tanárok véleménye alapján

arra utal, hogy az egyéni jelentéstulajdonítás fontosabb lehet ebben az esetben, mint gondoltuk. Habár az interjúalanyoknak előre megadott kategóriákhoz kapcsolódóan kellett konkrét példákat felsorolniuk, elmondható, hogy elsősorban formálisnak tekinthető szimbólumokat soroltak fel, és ezek teljes egészében lefedik a hagyományos állami jelképeket és nemzeti ünnepeket.

Kutatásunk harmadik része arra összpontosított, hogy az iskola és az iskolán kívüli ágensek szimbólumközvetítésben játszott szerepét tárja fel. A szövegkódolás során létrejött kategóriák összevonásával 4 fő téma rajzolódott ki a pedagógusok vélekedésében. 48 említés foglalkozott az iskolai hatásokkal, legfontosabbnak az intézményekben szervezett ünnepeket említették meg, emellett 10 alkalommal konkrétan kifejezték azt az álláspontjukat, hogy fontos intézményi feladatként tekintenek a szimbólumközvetítésre. Fontos megemlíteni, hogy a tanár személyét több esetben is kiemelték, mint olyan tényezőt, ami befolyásolja, hogy milyen mélységben, milyen témákkal és milyen formában foglalkoznak a nemzeti kultúra kérdéseivel az órákon és azon kívül. Emellett az iskolai olvasmányoknak tulajdonítottak még jelentőséget, mint azoknak a médiumoknak, amelyek közvetítik a tanulóknak a szimbólumként funkcionáló ismereteket.

A családi hatásokkal kapcsolatban ambivalens vélemények rajzolódtak ki. A válaszok egy része a családi hatások hiányára vonatkozott: 5 alkalommal azt említették, hogy ezekkel a témákkal egyáltalán nem foglalkozik a család, 4 esetben azt hangsúlyozták, hogy a gyerekek csak az iskolában ismerkednek a szimbólumokkal, az iskolán kívül ezekkel nem kerülnek kapcsolatba. Összesen 16 alkalommal viszont arra utaltak a válaszadók, hogy a szülők példamutatása vagy a témákkal való otthoni foglalkozás igen is meghatározza a gyermekek ismereteit.

Végezetül az informális ágensek szerepére utaló kijelentések is megjelentek a beszélgetésekben. A pedagógusok a médiához kapcsolódóan a sporteseményeket (pl. olimpia), a hírértékkel bíró hazai tudományos teljesítményeket, valamint a múzeumokat emelték ki, mint olyan tényezőket, amelyek befolyásolhatják a tanulók tudásszintjét. A vizsgált életkorból fakadóan azonban azt kell feltételeznünk, hogy a családi tényezők moderálják ezeket a hatásokat, hiszen a családi szokások, mindennapi gyakorlatok részét képezi azt, hogy milyen műsorokat néznek otthon, vagy milyen szabadidős programokat szerveznek.

Az eredmények alapján elmondható, hogy a szakirodalommal összhangban a résztvevő pedagógusok is a nemzeti identitás kifejezőeszközeiként tekintenek a nemzeti szimbólumokra. Az interjúalanyok háromnegyede fejezte ki ezzel kapcsolatos álláspontját. A válaszokban a szimbólumok múltbeli eredete kapott még nagy hangsúlyt, amit többféleképpen is értelmezhetünk. Egyrészt a vizsgált korosztály esetén azok az informális szimbólumok, amelyek a mindennapi közösségi diskurzusokban megjelennek és szimbolikus jelentéssel telítődnek, a pedagógusok szerint nem játszanak szerepet. Ugyanakkor a közös jelentés kialakításához, a szimbólum közismertté válásához időre van szükség, így feltételezhetjük, hogy a távoli múltban gyökerező események, személyek, tárgyak elterjedtebb szimbólumok, mint a régmúlt eseményei, tárgyai vagy személyei.

A kérdőíves tanári kutatás

Az interjú kutatás alkalmával lehetőséget adtunk a pedagógusoknak arra, hogy szabadon kifejezzék, milyen elemeket sorolnak a nemzeti szimbólumok közé. A nyitott kérdések eredményeként sokféle válasz született, ami megnehezítette azon szimbólumok kiszűrését, amelyek tényleg rendelkeznek a társadalom által elfogadott konszenzuális jelentéssel, a

Dancs Katinka: A nemzeti szimbólumok és a nemzeti identitás ismeretjellegű elemei I.

A nemzeti szimbólumok az általános iskolai tanárok véleménye alapján

magyarságot reprezentálják, és érzelmi töltettel bírnak. A kutatás következő lépéseként felhasználtuk az interjúk során megerősített dimenziókat és a hozzájuk tartozó elemeket, majd a szakirodalom és a kerettantervek segítségével kiegészítettük azokat további ismeretelemekkel.

Korábbi kutatások már vállalkoztak nemzeti szimbólumok azonosítására. Kapitány Ágnes és Kapitány Gábor munkája tekinthető a legátfogóbbnak, mert nemcsak szimbólumkategóriákat sorolnak fel, hanem a kategóriákhoz tartozó konkrét példákkal is említenek. Megnevezik a földrajzi egységeket (pl. Hortobágy, Alföld), városokat (pl. Budapest, Szeged, Eger), művészeti alkotásokat (pl. Kodály Zoltán és Bartók Béla művei), sportágakat (pl. úszás, vízilabda, öttusa), írókat, költőket (pl. Petőfi Sándor, Arany János) és történelmi személyiségeket (pl. Kossuth Lajos, Szent István) lehetséges elemeit.²³

Azok a kutatások is segíthetnek a szóba jöhető szimbólumok meghatározásában, amelyek nem kifejezetten szimbólumokkal foglalkoznak, viszont a társadalmi diskurzusban, a történelem tantárgyban gyakran és nagy súllyal megjelenő narratívákat vizsgálják. Kinyó László 7. és 11. évfolyamos tanulók vélekedését vizsgálta magyar történelmi eseményekkel kapcsolatban. Eredményei szerint 7. évfolyamon a legpozitívabban a honfoglalást és a középkori uralkodókat értékelték, míg a török uralom időszaka és a II. világháború megítélése volt a legkevésbé kedvező. 11. évfolyamon hasonló eredmények születtek, annyi különbséggel, hogy a fiatalabb tanulók által kedvezően vagy kedvezőtlenül értékelt események mellé újabbak társultak. Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc bekerült a legkedveltebbek közé, míg a trianoni békeszerződés a legkedvezőtlenebbnek tekintettek közé.²⁴ Hidegkuti István és Münnich Ákos az emlékezhelyek három tág csoportját azonosította, amely egybevág az imént bemutatott eredményekkel. Az első tág kört azok az emlékezhelyek alkotják, amelyek az államalapítástól Mátyás uralkodásáig tartó időszakhoz kapcsolódnak. A második csoportba az 1848–1849-es forradalomhoz és szabadságharchoz kötődő emlékezhelyek tartoznak, végül külön csoportot alkotnak a 20. századi emlékezhelyek.²⁵ Az említett kutatásoknak köszönhetően a történelmi emlékezethez kapcsolódóan sok lehetséges szimbólum áll a rendelkezésünkre.

Következő lépésben a kerettantervek követelményeit elemeztük, összegyűjtöttük az azokban megjelenő és szimbólumnak tekinthető tudáselemeket. Ezeket, a szakirodalomban megjelenő szimbólumokat, valamint az interjúk kutatásból származó eredményeket felhasználva, elkészítettük a végleges listánkat azokról a földrajzi területekről, műalkotásokról, írókról és költőkről, valamint történelmi eseményekről és személyekről, melyek esetében megalapozottnak tűnt, hogy azokat szimbólumnak tekintsük.

A szimbólumok egyik jellegzetessége, hogy jelentésük konszenzuális, ezért a következő lépésben arról kellett meggyőződnünk, hogy az összegyűjtött szimbólumok rendelkeznek-e ezzel a jellemzővel. Ennek érdekében egy újabb pedagóguskutatást terveztünk meg, ahol a résztvevőket arra kértük, hogy értékeljék a listánkban szereplő lehetséges szimbólumokat. Mindegyik dimenzió esetében közös kérdés volt, hogy az adott földrajzi terület, kulturális alkotás vagy történelmi esemény, illetve személy

- (1) szimbolikus jelentéssel bír-e, nemzeti szimbólumnak tekinthető-e. A tanári interjúkból származó egyik következtetés, hogy a tanárok pedagógiai elképzelései, személyisége fontos tényező lehet az identitáskonstrukció folyamatában, mert meghatározza, hogy milyen formában foglalkoznak az órákon a nemzeti kultúrával. Ezért arra is kértük a pedagógusokat, hogy

Dancs Katinka: A nemzeti szimbólumok és a nemzeti identitás ismeretjellegű elemei I.

A nemzeti szimbólumok az általános iskolai tanárok véleménye alapján

- (2) az adott ismeretelem iskolai előfordulásának gyakoriságát is értékeljük. Végezetül a szakirodalom alapján megállapítottuk, hogy a szimbólumok érzelmi töltettel bírnak, ezért
- (3) a földrajzi dimenzió elemei esetében azt kellett értékelniük, hogy véleményük szerint mennyire kötődik az említett területekhez a magyarság, míg a másik két dimenzió esetében azt, hogy kapcsolódnak-e érzelmek (pl. öröm, büszkeség, bánat, szégyen) a felsorolt elemekhez.

Az adatgyűjtésre 2015 novemberében és decemberében került sor az eDia platform segítségével.²⁶ Kérdéseinkre 160 pedagógus válaszolt, akik átlagosan 21 éves szakmai tapasztalattal rendelkeztek. Kutatásunk felkérő levelében kértük, hogy ne kizárólag humán tantárgyakat tanító pedagógusok segédkezzenek a kitöltésben. Szerettük volna, hogy ne csak például történelemtanárok véleményét ismerjük meg, hanem minden terület képviselőinek véleménye megjelenik a válaszokban (3. táblázat).

3. táblázat: A kérdőíves tanárkutatás mintájának összetétele a résztvevők tantárgyai alapján

Tanított tantárgy	Gyakoriság (%)	Tanított tantárgy	Gyakoriság (%)
magyar nyelv és irodalom	22,5	fizika	6,3
matematika	21,3	biológia	6,3
egyéb	18,9	hon- és népismeret	5,6
történelem	14,4	kémia	5,6
technika	9,4	környezetismeret	4,4
idegen nyelv	9,4	erkölcstan	4,4
informatika	9,4	énekezen	4,4
természetismeret	8,1	gyógytan	3,1
földrajz	7,5	rajz	2,5
testnevelés	6,9		

A földrajzi dimenzióba sorolt elemek értékeléséről elmondható, hogy a felsorolt városokat és a Mátra hegységet tekintették legkevésbé szimbolikusnak a résztvevők. A kötődés és az iskolai gyakoriság esetében is hasonló mintázat figyelhető meg, a válaszolók megítélése szerint a felsorolt városokhoz és a Mátra hegységhez kevésbé kötődik a magyarság, és valamivel ritkábban kerülnek elő az iskolában. A három dimenzió értékeit átlagolva kijelenthetjük, hogy a már említett szimbólumok elfogadottsága a legalacsonyabb. Ezzel szemben a főváros, a Balaton, a Duna, a Tisza és a Hortobágy értékelése lett a legmagasabb. Érdekes eredmény, hogy ezek közül négy olyan szimbólum, amely a tanári interjúkban is többek válaszaiban megjelent.

4. táblázat: A földrajzi dimenzióba sorolt elemek megítélése a tanárok szerint

Földrajzi elemek	Szimbólum-e?	Kötődés	Iskolai gyakoriság	Átlag
Budapest	4,76	4,68	4,68	4,71
Székesfehérvár	4,03	4,01	3,88	3,97
Esztergom	4,10	4,09	3,84	4,01
Debrecen	3,71	3,83	3,82	3,79

Dancs Katinka: A nemzeti szimbólumok és a nemzeti identitás ismeretjellegű elemei I.

A nemzeti szimbólumok az általános iskolai tanárok véleménye alapján

Pécs	3,68	3,78	3,64	3,70
Kékestető	4,00	3,88	4,00	3,96
Mátra	3,70	3,70	3,93	3,78
mai Magyarország területe	4,41	4,50	4,50	4,47
Duna	4,39	4,39	4,62	4,47
Tisza	4,33	4,36	4,54	4,41
Balaton	4,77	4,67	4,58	4,67
<i>Hortobágy</i>	4,66	4,45	4,22	4,44
<i>Alföld</i>	4,25	4,17	4,33	4,25
Kárpát-medence	4,12	4,40	4,30	4,27

Megjegyzés: a táblázatban az interjúkból származó szimbólumok szerepelnek, kiegészítve a szakirodalom (*dólt*) és a tantervek (*félkövér*) alapján.

A kulturális dimenzió esetében a zsinóros viselet értékelése a legalacsonyabb, a válaszadók szerint a felsorolt elemek közül ez tekinthető legkevésbé nemzeti szimbólumnak. Érzelmi töltetét és iskolai előfordulását is alacsonyabbra értékelték a pedagógusok. A busójárás és a matyó népművészet tekinthető még olyan elemnek, amelyek szimbólumként való értelmezése kevésbé jellemző, ugyanakkor összevont mutatójuk alacsony értéke elsősorban annak köszönhető, hogy iskolai gyakoriságuk megítélése kevésbé jellemzi a pedagógusokat. Érdekes eredménynek számít, hogy A kőszívű ember fiai című Jókai-mű – habár a klasszikus kötelező olvasmányok közé tartozik – megítélése azonos például a busójárásával, habár a tanárok szerint gyakrabban foglalkoznak vele a tanulók az iskolában. Ez az eredmény utalhat például az irodalomtanításban bekövetkező változásokra, a kötelező olvasmányok körének átalakulására. A legmagasabb átlagot a Himnusz, a Szózat, a Nemzeti dal, Petőfi Sándor és Kodály Zoltán érte el, ezeket a tanárok egyértelműen érzelmileg telített, iskolában gyakran előforduló nemzeti szimbólumoknak tartják.

5. táblázat: A kulturális dimenzióba sorolt elemek megítélése a tanárok szerint

Kulturális elemek	Szimbólum-e?	Érzelem	Iskolai gyakoriság	Átlag
Himnusz	4,92	4,58	4,82	4,77
Szózat	4,88	4,61	4,75	4,75
Nemzeti dal	4,76	4,71	4,71	4,73
<i>Feszty-körkép</i>	4,42	4,37	3,98	4,26
Nemzeti Múzeum	4,37	4,32	4,11	4,27
Országház	4,79	4,47	4,39	4,55
<i>budai vár</i>	4,53	4,40	4,17	4,37
Hősök tere	4,50	4,48	4,02	4,33
<i>Arany János</i>	4,41	4,39	4,54	4,45
<i>Petőfi Sándor</i>	4,81	4,72	4,74	4,76
<i>Kodály Zoltán</i>	4,70	4,61	4,51	4,61
<i>Bartók Béla</i>	4,62	4,46	4,39	4,49
<i>János vitéz</i>	4,37	4,48	4,42	4,42
Egri csillagok	4,47	4,47	4,44	4,46

Dancs Katinka: A nemzeti szimbólumok és a nemzeti identitás ismeretjellegetű elemei I.

A nemzeti szimbólumok az általános iskolai tanárok véleménye alapján

A kőszívű ember fiai	4,15	4,02	4,13	4,10
Rubik-kocka	4,49	4,56	3,80	4,28
busójárás	4,15	4,11	3,72	3,99
matyó népművészet	4,27	4,24	3,66	4,06
zsinóros viselet	3,92	3,85	3,41	3,73

Megjegyzés: a táblázatban az interjúkból származó szimbólumok szerepelnek, kiegészítve a szakirodalom (*dőlt*) és a tantervek (*félkövér*) alapján.

A történelmi dimenzió elemei esetében az Árpád-házi uralkodóknál tapasztalható, hogy kevésbé egyöntetűen sorolják ezeket a személyeket a nemzeti szimbólumok közé, és az iskolában ritkábban előfordulónak tekintik, mint a többi kategóriát. Ezeket leszámítva a többi elem mindegyikét határozottan szimbolikus jelentéstartamúnak tekintik a kitöltők, abban azonban jelentős különbségek vannak, hogy milyen erős érzelmi töltetet tulajdonítanak nekik. Ugyanakkor kirajzolódik szimbólumok egy olyan köre, amelyet szimbolikus voltában egyetértenek a válaszolók, valamint erős érzelmeket is kötnek az értékelt személyhez, helyszínhez vagy eseményhez. A honfoglalás, az 1848–49-es forradalom és szabadságharc, a Szent Korona, zászló, a címer, a kokárda, Kossuth Lajos vagy Széchenyi István is olyan szimbólumnak tekinthető, ahol mindkét mutató magas értéke figyelhető meg.

6. táblázat: A történelmi dimenzióba sorolt elemek megítélése a tanárok szerint

Történelmi elemek	Szimbólum-e?	Érzelem	Iskolai gyakoriság	Átlag
honfoglalás	4,86	4,73	4,71	4,77
<i>tatárjárás</i>	4,22	3,90	4,33	4,15
mohácsi csata	4,40	4,07	4,36	4,28
1552-es egri várostrom	4,39	4,32	4,37	4,36
1848–49	4,88	4,76	4,76	4,80
<i>Trianon</i>	4,64	4,34	4,38	4,45
Szent Korona	4,85	4,68	4,50	4,68
koronázási jogar	4,42	4,10	4,04	4,19
országalma	4,41	4,08	4,05	4,18
koronázási kard	4,30	4,01	3,96	4,09
koronázási palást	4,30	4,05	3,97	4,11
zászló	4,91	4,83	4,74	4,83
címer	4,82	4,68	4,60	4,70
kokárda	4,81	4,77	4,67	4,75
márc.15.	4,87	4,82	4,76	4,82
okt.6.	4,64	4,43	4,58	4,55
okt. 23.	4,64	4,48	4,58	4,57
aug.20.	4,73	4,64	4,46	4,61
Árpád fejedelem	4,66	4,48	4,36	4,50
Géza fejedelem	4,34	4,11	4,20	4,22
Szent István	4,91	4,81	4,66	4,79
Szent László	4,40	4,22	4,20	4,27
Könyves Kálmán	4,17	3,95	4,04	4,05

Dancs Katinka: A nemzeti szimbólumok és a nemzeti identitás ismeretjellegű elemei I.

A nemzeti szimbólumok az általános iskolai tanárok véleménye alapján

III. Béla	3,84	3,67	3,79	3,77
II. András	4,01	3,75	3,91	3,89
IV. Béla	4,32	4,11	4,12	4,18
III. András	3,69	3,58	3,70	3,66
Hunyadi János	4,63	4,49	3,55	4,22
Mátyás király	4,88	4,78	4,76	4,81
Dobó István	4,64	4,65	4,43	4,57
II. Rákóczi Ferenc	4,69	4,60	4,49	4,59
Kossuth Lajos	4,75	4,84	4,70	4,76
Széchenyi István	4,84	4,79	4,66	4,76
Vereckei-hágó	4,62	4,46	4,22	4,43
történelmi Magyarország	4,74	4,70	4,40	4,61
Erdély	4,65	4,70	4,46	4,60
Nándorfehérvár	4,54	4,41	4,26	4,40

Megjegyzés: a táblázatban az interjúkból származó szimbólumok szerepelnek, kiegészítve a szakirodalom (dólt) és a tantervek (félkövér) alapján.

Összegzés

Az elemzések megerősítették az a feltételezésünket, miszerint a nemzeti szimbólumok köre egy nagyon tág kategória, amelybe sokféle személy, esemény, helyszín vagy alkotás tartozhat, erre utal az interjúk kutatásban felsorolt szimbólumkategóriák magas száma. Ezekben belül kirajzolódott egy szűk kör, olyan személyek, események vagy tárgyak tartoznak ide, amelyeket a pedagógusok egy kis hányada egyaránt megemlített az interjúk során. A válaszok arra is rámutattak, hogy az általános iskolás diákoknál az előre definiált kategóriák közül csak háromhoz kapcsolódóan fordulnak elő szimbólumok a pedagógusok véleménye alapján. Végezetül megállapíthatjuk, hogy a tanárok a szimbólumközvetítést és ez által a nemzeti identitás konstrukcióját iskolai feladatnak tartják, melyben kiemelt szerepet tulajdonítanak az iskolai tananyagnak, valamint a tanár személyének, annak, hogy mekkora figyelmet fordít erre a nevelési feladatra.

A nemzeti szimbólumok a nemzeti identitás tágran vett tudáskészletének elemei, ezért az azonosságtudat pedagógiai szempontú vizsgálatának egyik új lehetőségét jelenti a tanulók tudásszintjének megismerése. Kérdőíves kutatásunk megerősítette, hogy az interjúk kutatás során feltárt, a szakirodalom és a kerettantervek alapján összegyűjtött eseményeket, személyeket és helyszíneket a pedagógusok is nemzeti szimbólumként értékelik. A témában folytatott kutatások egyértelmű továbblépési lehetősége olyan tudásszintmérő tesztek fejlesztése, melyek segítségével megismerhetjük a tanulók nemzeti szimbólumokkal kapcsolatos tudásszintjét. A tanulók tudásszintjének megismerése mellett a további kutatások lehetővé tehetik, hogy megismerjük a tudásszint és más, a nemzeti identitás tudáskészletébe tartozó elemek közötti kapcsolatokat.

IRODALOM

Dancs Katinka: A nemzeti szimbólumok és a nemzeti identitás ismeretjellegetű elemei I.
A nemzeti szimbólumok az általános iskolai tanárok véleménye alapján

- ANDERSON, Benedict (2006): *Elképzelt közösségek*. L'Harmattan, Budapest.
- ASSMANN, Jan (2013): *A kulturális emlékezet*. Atlantisz, Budapest.
- BARRETT, Martyn (2007, szerk.): *Children's knowledge, beliefs and feelings about nations and national groups*. Psychology Press, Hove.
- BERNÁTH Ágnes (2010): A történelmi múlt megőrzésének természetes formái avagy a kollektív emlékezet és a társas reprezentációk. In: MÜNNICH Ákos – HUNYADY György (szerk.): *A nemzeti emlékezet vizsgálatának pszichológiai szempontjai*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 117–134.
- COHEN, Anthony P. (1985/2001): *The Symbolic Construction of Community*. Routledge, London & New York.
- CSEPELI György (2002): *A nagyvilágon e kívül... Nemzeti tudat & érzésvilág Magyarországon 1970-2002*. József Műhely Kiadó, Budapest.
- EDENSOR, Tim (2002): *National Identity, Popular Culture and Everyday Life*. Berg, Oxford & New York.
- HIDEKGUTI István – MÜNNICH Ákos (2012): Nemzeti emlékezhelyek kapcsolatainak jellemzése. In: KOVÁCS Judit – MÜNNICH Ákos (szerk.): *Nemzeti emlékezhelyek: attitűdök, reprezentációk, élmények, funkciók, struktúrák*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 9–32.
- KAPITÁNY Ágnes – KAPITÁNY Gábor (1998): Nemzeti és politikai szimbólumok változásai a 20. században. In: VOIGT Vilmos (szerk.): *A magyar jelrendszerek évszázadai*. Magyar Szemiotikai Társaság, Budapest, 121–150.
- KINYÓ László (2005): A magyar történelmi események, korszakok megítélése 7. és 11. évfolyamos tanulók körében végzett kérdőíves vizsgálat eredményei alapján. *Magyar Pedagógia*, 105. évf. 4. sz. 409–432.
- KNAUSZ Imre (2015): *A múlt kútjának tükre. A történelemtanítás céljairól*. Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc. <http://mek.oszk.hu/15500/15519/15519.pdf> (Letöltés: 2018. ápr. 2.)
- KOVÁCS Judit (2010): Az emlékezet ideje: megfontolások a történelmi-kulturális visszaemlékezés kutatása számára. In: MÜNNICH Ákos – HUNYADY György (szerk.): *A nemzeti emlékezet vizsgálatának pszichológiai szempontjai*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 77–96.
- LÁSZLÓ János (2012): *Történelemtörténetek: bevezetés a narratív pszichológiába*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- MOLNÁR Gyöngyvér – CSAPÓ Benő (2013): Az eDia online diagnosztikus mérési rendszer. In: JÓZSA Krisztián – FEJES József Balázs (szerk.): *XI. Pedagógiai Értékelési Konferencia. Program – Előadás-összefoglalók*. Szegedi Tudományegyetem, Szeged, 82.
- MURÁNYI István, I. (2006): *Identitás és előítélet*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.
- NORA, Pierre (2010): *Emlékezet és történelem között. Válogatott tanulmányok*. Napvilág Kiadó, Budapest.
- PÁSKUNÉ Kiss Judit – HARMATINÉ Olajos Terézia (2012): Serdülők nemzeti identitás összetevőinek exploratív vizsgálata. In: KOVÁCS Judit – MÜNNICH Ákos (szerk.): *Nemzeti emlékezhelyek: attitűdök, reprezentációk, élmények, funkciók, struktúrák*. Debreceni Egyetemi Kiadó 57–91.
- PATAKI Ferenc (2001): *Élettörténet és identitás*. Osiris, Budapest.

Dancs Katinka: A nemzeti szimbólumok és a nemzeti identitás ismeretjellegű elemei I.
A nemzeti szimbólumok az általános iskolai tanárok véleménye alapján

- PATAKI Ferenc (2008): Az „eltűnt én” nyomában. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 63. évf. 3. sz. 409–470.
- PATAKI Ferenc (2011): Stabilitás és változás az én-rendszerben. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 66. évf. 2. sz. 229–268.
- ROTHMAN, Rozann (2000): Politikai szimbolizmus. In: SZABÓ Márton – KISS Balázs – BODA Zsolt (szerk.): *Szövegváltozatok a politikára. Nyelv, szimbólum, retorika, diskurzus*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 133–178.
- SMITH, Anthony (1991): *National identity*. Penguin Books, London.
- SZEBENYI Péter – VASS Vilmos (2002a): Történelemtudás és nemzeti azonosságtudat. *Iskolakultúra*, 12. évf. 2. sz. 30–51.
- SZEBENYI Péter – VASS Vilmos (2002b): Történelmi tévképzetek, történelemszemlélet, nemzeti azonosságtudat. In: CSAPÓ Benő (szerk.): *Az iskolai műveltség*. Osiris Kiadó, Budapest. 135–168.

ABSTRACT

Dancs, Katinka

National symbols, the knowledge-based elements of national identity I.

National symbols based on the opinions of primary school teachers

Domestic research has so far turned little attention to familiarizing primary school students with national identity or exploring Hungary's pattern of national enculturation. In our research, we summarized the characteristics of national symbols and investigated which people, events or created works can be seen as national symbols, based on the opinions of teachers. National symbols belong among elements of knowledge-based national identity, they are the tools used to express communal solidarity. In the course of the interviews, the participants listed the things they consider national symbols. At the time the teachers filled out the research questionnaire, they carried out an assessment of the national symbols that appear most frequently and that are mentioned in the curriculum and professional literature. The results of the research support the planning of tests which can gauge the level of knowledge students have of national symbols.

JEGYZETEK

¹ NAT (2012): 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról.

² ANDERSON, Benedict (2006): *Elképzelt közösségek*. L'Harmattan, Budapest.

³ CSEPELI György (2002): *A nagyvilágon e kívül... Nemzeti tudat & érzésvilág Magyarországon 1970-2002*. József Műhely Kiadó, Budapest 20-33.

⁴ KNAUSZ Imre (2015): *A múlt kútjának tükre. A történelemtanítás céljairól*. Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc, 35-39.

⁵ Lásd: MURÁNYI István (2006): *Identitás és előítélet*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest; PÁSKUNÉ Kiss Judit – HARMATINÉ Olajos Terézia (2012): Serdülők nemzeti identitás összetevőinek exploratív vizsgálata. In: KOVÁCS

Dancs Katinka: A nemzeti szimbólumok és a nemzeti identitás ismeretjellegetű elemei I. A nemzeti szimbólumok az általános iskolai tanárok véleménye alapján

-
- Judit – MÜNNICH Ákos (szerk.): *Nemzeti emlékezhelyek: attitűdök, reprezentációk, élmények, funkciók, struktúrák*. Debreceni Egyetemi Kiadó 57–91.; SZEBENYI Péter – VASS Vilmos (2002a): Történelemtudás és nemzeti azonosságtudat. *Iskolakultúra*, 12. évf. 2. sz. 30–51.; SZEBENYI Péter – VASS Vilmos (2002b): Történelmi tévképzetek, történelemszemlélet, nemzeti azonosságtudat. In: CSAPÓ Benő (szerk.): *Az iskolai műveltség*. Osiris Kiadó, Budapest. 135–168. munkáit.
- ⁶ PATAKI Ferenc (2008): Az „eltűnt én” nyomában. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 63. évf. 3. sz. 409–470.; PATAKI Ferenc (2011): Stabilitás és változás az én-rendszerben. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 66. évf. 2. sz. 229–268.
- ⁷ PATAKI Ferenc (2001): *Élettörténet és identitás*. Osiris, Budapest.
- ⁸ LÁSZLÓ János (2012): *Történelemtörténetek: bevezetés a narratív pszichológiába*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- ⁹ BARRETT, Martyn (2007, szerk.): *Children’s knowledge, beliefs and feelings about nations and national groups*. Psychology Press, Hove, 18-20.
- ¹⁰ ROTHMAN, Rozann (2000): Politikai szimbolizmus. In: SZABÓ Márton – KISS Balázs – BODA Zsolt (szerk.): *Szövegváltozatok a politikára. Nyelv, szimbólum, retorika, diskurzus*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 133–178.
- ¹¹ CSEPELI, György (1992). *Nemzet által homályosan*. Századvég Kiadó, Budapest 77-82.
- ¹² COHEN, Anthony P. (1985/2001): *The Symbolic Construction of Community*. Routledge, London & New York.
- ¹³ EDENSOR, Tim (2002): *National Identity, Popular Culture and Everyday Life*. Berg, Oxford & New York, 13-17., 78-83.
- ¹⁴ ASSMANN, Jan (2013): *A kulturális emlékezet*. Atlantisz, Budapest, 49-66.
- ¹⁵ NORA, Pierre (2010): *Emlékezet és történelem között. Válogatott tanulmányok*. Napvilág Kiadó, Budapest, 13-33.
- ¹⁶ BERNÁTH Ágnes (2010): A történelmi múlt megőrzésének természetes formái avagy a kollektív emlékezet és a társas reprezentációk. In: MÜNNICH Ákos – HUNYADY György (szerk.): *A nemzeti emlékezet vizsgálatának pszichológiai szempontjai*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 117–134., KOVÁCS Judit (2010): Az emlékezet ideje: megfontolások a történelmi-kulturális visszaemlékezés kutatása számára. In: Uo. 77–80.
- ¹⁷ NORA (2010), 27-33.
- ¹⁸ HIDEKGUTI István – MÜNNICH Ákos (2012): Nemzeti emlékezhelyek kapcsolatainak jellemzése. In: KOVÁCS Judit – MÜNNICH Ákos (szerk.): *Nemzeti emlékezhelyek: attitűdök, reprezentációk, élmények, funkciók, struktúrák*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 9–32.
- ¹⁹ SMITH, Anthony (1991): *National identity*. Penguin Books, London, 72-79.
- ²⁰ KAPITÁNY Ágnes – KAPITÁNY Gábor (1998): Nemzeti és politikai szimbólumok változásai a 20. században. In: VOIGT Vilmos (szerk.): *A magyar jelrendszerek évszázadai*. Magyar Szemiotikai Társaság, Budapest, 121–150.
- ²¹ EDENSOR (2002), 69-102.
- ²² A Berlinben készült program egyszerre jeleníti meg a szöveget, illetve a képernyő oldalán a hozzátartozó kódokat. Az automatikus kódolási funkcióján túlmenően, mely megjelöli az adott szavak különböző formáit vagy adott szókat tartalmazó szövegrészeket, mi magunk is végezhetjük a megjelölést, így feltárhatjuk a mélyebb összefüggéseket is. A program a megjelölt szövegeket külön állományba tudja exportálni, illetve kimenetként a kódolási folyamat eredményét statisztikai formában is előállítja. A program az automatikus tartalomelemző funkciója a programnak egy automatikus kódolás, mely során a kutató által megadott kódokat, vagy egy kiválasztott kódolási séma alapján a program visszakeres szövegrészeket egy vagy több dokumentumban. Megadható a visszakeresett szövegrészek nagysága (szó, sor, mondat stb.).
- ²³ KAPITÁNY – KAPITÁNY (1998)
- ²⁴ KINYÓ László (2005): A magyar történelmi események, korszakok megítélése 7. és 11. évfolyamos tanulók körében végzett kérdőíves vizsgálat eredményei alapján. *Magyar Pedagógia*, 105. évf. 4. sz. 409–432.
- ²⁵ HIDEKGUTI – MÜNNICH (2012)
- ²⁶ MOLNÁR Gyöngyvér – CSAPÓ Benő (2013): Az eDia online diagnosztikus mérési rendszer. In: JÓZSA Krisztián – FEJES József Balázs (szerk.): *XI. Pedagógiai Értékelési Konferencia. Program – Előadás-összefoglalók*. Szegedi Tudományegyetem, Szeged, 82.